Постоянното прекъсване и несекващото продължаване

На 6 септември 2026 г., последния ден на 42-рите празници на изкуствата „Аполония“, Михаил Неделчев събра читатели и почитатели на представянето на три свои нови книги – „Прекъснатост и непрекъснатост на историята“ (Нов български университет, Библиотека „Нова българистика“), „Апологетично за жреца воин. Персоналистическа книга за Пенчо Славейков“ (изд. „Петко Венедиков“) и „Апология на Йордан Йовков. Страници за певеца на Добруджа“ (Добруджански научен институт, изд. „Фабер“). В разговора за тях участваха Веселин Методиев, Елка Трайкова и Пламен Дойнов, които се фокусираха предимно върху едно от заглавията – „Прекъснатост и непрекъснатост на историята“.

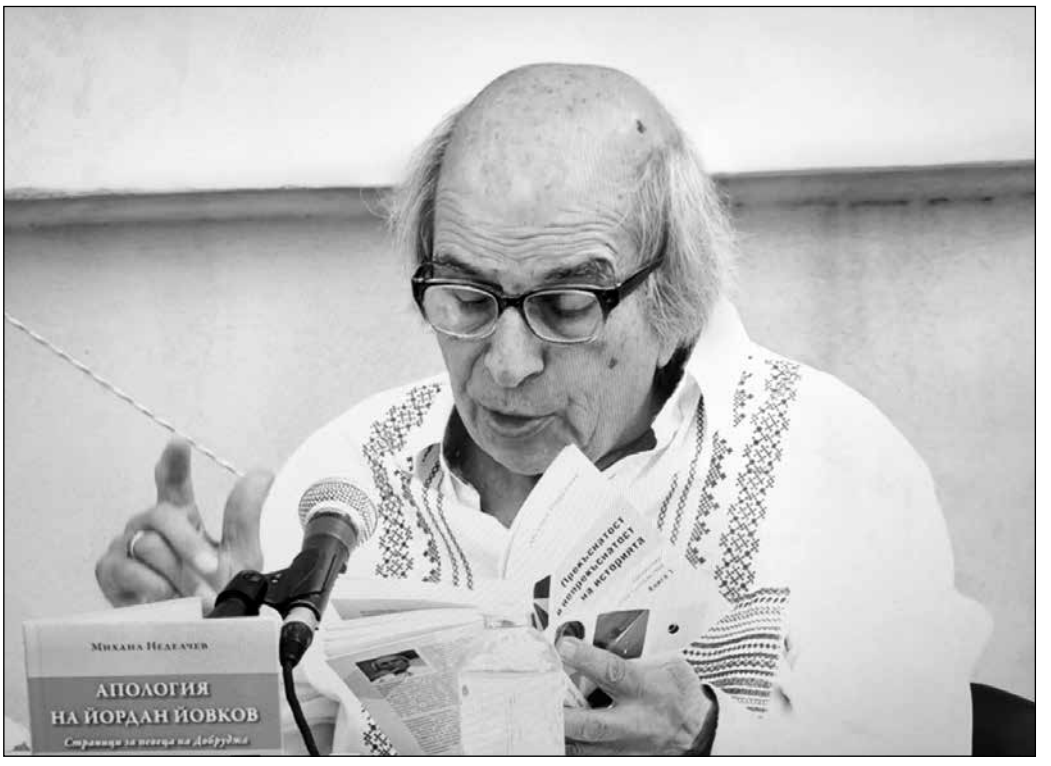

Михаил Неделчев в Созопол на 6 септември 2026 г.

ВЕСЕЛИН МЕТОДИЕВ: Това, което господин професорът прави в последните години, е събиране на цяла поредица от понятия, с които той, както сам казва, не работи спекулативно, за да бъде интересен и любопитен, а внася дълбочина и смисъл в тях. Такъв е случаят и с идеята му за прекъснатост и непрекъснатост на литературната история. Аз, разбира се, мога да кажа това като човек, който се занимава с история, а не специално с литературна история. И това, което ми остана в съзнанието, прочитайки тази книга, е образът на един наш колега от Нов български университет – проф. Христо Тодоров, философ, който се занимава с философия на историята и специално с проблема за понятията. Това, което Михаил Неделчев е направил, е следното: той се е преместил на границата, където свършва полето на неговата професия литературната история и започва полето на философията. Или, казано по друг начин, проф. Неделчев вече е станал философ на литературната история.

Това съвпада в някаква степен и с дългогодишните му занимания. То е някак си естествено да се случи, след като толкова много факти си научил, след като толкова много сюжети си разказал, след като толкова много наративи си създал, за да стигнеш и до това гранично място. Тази граница като че ли вече мнозина започваме да я прескачаме. Аз поне се улавям как напускам полето на собствената си територия на научно знание и се придвижвам към някакви други места, към други дисциплини.

Но да се върнем на идеята му за прекъснатост и непрекъснатост. Проф. Неделчев чрез тази книга ни казва: ние всички изследваме различни неща, в които има взривове, бумове, големи и малки събития – дали техни действащи лица са писатели и поети, дали литературни критици – и всичко това изведнъж понякога рязко прекъсва. После идва друго, трето, четвърто... В един от текстовете се разказва например как автор като Яворов се произвежда в канонична фигура десет години след смъртта му. Знаем, че проф. Неделчев е един от най-големите негови познавачи. Същевременно обаче когато човек се задълбочи, казва Михаил Неделчев, се забелязва, че протича процес, който не е прекъсваем, а постоянен.

Как се изследва този процес? Неговата теза е, че дори да нямаш преки свидетелства, може по косвен път да установиш онова, което свързва прекъснатите места. Това са ритми като при кардиограма. На литературноисторическата кардиограма се вижда, че има нещо, което ги свързва. Тезата му се простира във времето от средата на XIX век насетне, когато се ражда и модерната хуманитарна наука, а в частност и литературната история, а освен това и модерното историческо познание. В тези 200 години се вижда как могат да се открият и онези нагледно непрекъснати прескоци, и онова, което ги държи заедно. Но както проф. Неделчев се изразява, точно това е майсторлък – когато успееш да вникнеш, да влезеш вътре в протичащото време и в неговата логика. Впрочем той през последните десетина години постоянно се движи в тази посока. Все повече овладява това майсторство. Разбира се, когато човек се зачете в неговите текстове, трябва да има търпението на любопитен човек, за да вникне и да съпреживее този задълбочен начин на изследване. На повърхностно равнище можеш да останеш непрекъснато в състоянието на прекъснатите неща. Просто ти трябва по-задълбочено мислене. От това, което аз съм видял в историята на българското общество в последните 150 години, в частност на българската национална интелигенция, мога да свидетелствам, че проф. Неделчев е на прав път, защото също съм се натъквал на подобни ситуации, в които се откриват сходни неща – продължаващи в своята прекъснатост. Аз съм му задължен, защото той ме стимулира, направо ме накара преди години да направя едно научно съобщение от десетина страници за списание „Златорог“. Тези страници после станаха книга от 315 страници. Там също се вижда как можеш да намериш връзката между няколко поколения хора – възрожденско поколение, следосвобожденско поколение и т.н.

Една дума, която беше важна за мен в текстовете на „Златорог“, беше понятието „безпокойство“. То маркира постоянното напрежение сред интелигенцията в епохата между двете световни войни. Понятието „безпокойство“ се появи отново в един мой сборник с есета, който излезе преди около месец. Възникна докато търсех заглавието на книгата[1]. За мен е изключително симпатично, че най-точна дефиниция на това понятие открих при Иполит Тен, т.е. при друг представител на философията на литературната история. Затова всичко, което казах, е по-скоро да се опитам да убедя проф. Неделчев, че той не само се родее, а стои в такава панорама от мислители, които се занимават с наследството на литературата в Европа. Бих го нарекъл литературна европеистика. Там той намира специално място за българското присъствие – поезия, белетристика, критика. Всичко това го прави човек с истински принос.

И още нещо. Трябва да се подчертае, че това е повече наука, отколкото публицистика. „Аполония“ е празник на изкуствата. Но и науката е изкуство, доколкото е част от творчески процес. Искрени поздравления за това, което проф. Неделчев е постигнал за изкуството чрез своята наука. Не се постига лесно. Хубаво е, че Господ му е подарил повече време, за да може да осмисля, да проучва и да проявява голямата си енергия.

МИХАИЛ НЕДЕЛЧЕВ: Искам да ви прочета съвсем кратък фрагмент, от който тръгва всъщност тази малка книжка – „Прекъснатост и непрекъснатост на историята“. Ето как звучи той:

> Съществуват най-малко два типа литературни истории.
> Едната знае за непрекъснато случващите се прекъснатости – сривове, пропадания, хиатуси – в хода на историята. И търси отговори за справянето с тази ситуация. Другата, „наивната“, пренебрегва тази неотменима особеност на историческия процес и поема (дори и когато не го знае!) целия риск да бъде „фалшива“.
> Едно от възможните решения на тази сякаш неразрешима ситуация е в следното: коректната литературна история търси форми за описване на въпросните *прекъснатости*, за представянето им, но същевременно знае, че литературата – макар и да ѝ се е случило това драматично прекъсване, всъщност помни почти всичките си предишни сюжети и проблематики, знае подсъзнателно за цялото „това“ – сякаш отреченото и отхвърленото.
> Целият проблем е в реконструирането на сякаш вече несъществуващото, да се намерят неговите „следи“. Тези следи могат да бъдат съвсем видими или изличени, могат да бъдат и вече силно преобразувани, претрансформирани, но почти винаги съществуват. Целият майсторлък на литературния историк е да успее да ги открие.

Това е фрагмент, който съм написал през юли тази година.

ЕЛКА ТРАЙКОВА: Изпитвам известно разочарование, защото в началото на годината проф. Неделчев ни обеща, че до нейния край ще излязат общо шест негови книги. Разбира се, тази година не е свършила, разполагаме с още няколко месеца и очаквам останалите три. Но това, че той ни обещава догодина само една, не само че не ми звучи достоверно, но и съм убедена, че следващата година „Аполония“ ще ни събере поне с още три негови книги, да е живот и здраве. Благодаря и на проф. Методиев, и на проф. Дойнов, които така всеотдайно подкрепят издаването на неговите книги. Но ще издам и една тайна: книгата, която виждате, прекрасно оформената книга за Пенчо Славейков „Апологетично за жреца воин“, е един подарък от неговите любими момичета – от Мария и от Клементина – за рождения му ден. Дай боже на всеки от нас да ни се случват такива подаръци!

---

[1] Вж. Методиев, Веселин. *Безпокойства и упование. Есета*. Нов български университет. С., 2026.

За литературната история Михаил Неделчев винаги е казвал, че тя е не просто неговата щастлива професия. Аз винаги съм допълвала, че това е неговата съдба. Той е обречен на литературната история, в нейната магия е въвлякъл много от нас. Нека припомним, че е издал много литературноисторически книги. Представяли сме тук и другаде неговия тритомник „Как работи литературната история“. Да прибавим и книгата с прекрасното заглавие „Радикалният свидетел“, по-ранни книги като „Литературноисторическата реконструкция“, както и прекрасното теоретично вглеждане „Литературният персонализъм“... И се запитах какво ново може да ни каже той с още една книга за литературната история? Сега мога да призная, че като негов възторжен и последователен читател тази книга ме изненада. Защото тя предлага концепция, която събира много важни за нас, литературоведите, създадени от проф. Неделчев понятия. Това е система, чрез която споменатите вече пропадания, хиатуси, разломи в литературната история се свързват в културно-историческия процес. Разбира се, това не може да го направи всеки. Необходимо е не само добро познаване на литературно-културната емпиричност. Важно е да притежаваш и поглед, чрез който да създадеш концептуална цялост, която показва защо една литературна история не може да бъде или би могла да бъде голям разгърнат наратив. Тя може да бъде поредица от сюжети, които се развиват и надграждат, и които, прекъсвайки, могат да продължат в реконструктивисткия разказ. Михаил Неделчев ни показва точно това.

Как през годините развива своите литературни сюжети, превръщайки ги в друг вид литературна история. Говорим за история, която те увлича, чете се с удоволствие. Тя всеки път ти носи нови, непознати факти. Дори понякога да си мислиш, че познаваш дадено литературно поле, оказва се, че сюжетите на проф. Неделчев го осветяват с различна светлина.

Михаил Неделчев винаги може да донесе още и още познание, защото е енциклопедист. Събира цялото познание още от XIX век до днес, за да го предаде, анализира и разкаже. Тази книга съдържа силни литературно-теоретични текстове. Тя полага основата и създава концепцията, която е важна за всеки литературоведски текст. Предлага мрежа от понятия, която може да удържи огромно богатство от факти. Михаил Неделчев заразява с размаха на идеите си – дали става дума за литературния периодичен печат от Освобождението до началото на Втората световна война, дали ще ни разказва за софийските литературни светове, или ще въвежда прекрасно намерени нови понятия, или ще ни запознава с така наречените от него *нови хора* – герои и мъченици на Априлското въстание. Впрочем това е изключителна студия, която обръща поглед към онези личности, които творят трагичната българска епопея, поставяйки я в контекста на европейските революции и съизмервайки я с тези революции, като в същото време показва, че именно тогава се раждат *новите българи*. Това са *новите българи*, които са и мъченици, и герои на свободата. Казвам го това, защото днешният празник – 6 септември – е истинският български празник, извоюван от самите българи, съединил българските земи и вероятно единственият празничен ден, възвисил се до днес без някакви чужди намеси. Тази тъкан на българското като история и литература, като самочувствие и идентичност, Михаил Неделчев съумява да въведе във всички свои книги и да го прокара като нишка, която свързва хора, творби и събития през пропаданията и разломите.

ПЛАМЕН ДОЙНОВ: Михаил Неделчев е изтърпял доста шеги, свързани с неговата активност, работоспособност и плодовитост, затова се надявам да изтърпи още една. Не знам поглеждали ли сте програмата на „Аполония“ в интернет? Ако разчитате тя да ви уведоми точно какви книги ще представяме тази вечер, ще останете заблудени. Аз дори в първия момент си помислих, че програмата е написана от изкуствен интелект. Знаете, че изкуственият интелект халюцинира заглавия и имена. Особено преподавателите, които работят със студенти през последните две години, знаят за какво говоря. Изкуственият интелект доста често си халюцинира библиографии. В програмата може да прочетете, че Михаил Неделчев трябва тази вечер да представя книга за Стоян Михайловски, както и друга книга – „Съвременници. Портрети на писатели“, или трета книга – „Български поети от втората половина на XX век“. Разбира се, това не е грешка на изкуствен интелект, а на естествения интелект на Михаил Неделчев, който наистина си е представял, че всички тези книги ще станат факт до този ден. Тях все още ги няма, но са ни обещани и ние тръпнем кога ще ни връхлетят. Поне аз така съм се научил – че каквото и да очаквам от Михаил Неделчев, няма да е това, което очаквам. Затова просто зная, че нещо ще ме връхлети. Така в началото на лятото ме връхлетя и тази нова книга – „Прекъснатост и непрекъснатост на историята“.

Тя се състои от десет студии, етюди и статии, писани през последните две-три години. Те действително – всяка поотделно и всички вкупом – представят ясно изразена новаторска идея, формулно построена

като *непрекъснатата прекъснатост на историята*. Това е изведено теоретично. Макар че когато кажем „теоретично“, има опасност да изгубим всякакъв интерес, особено на широката аудитория. Някои ще си кажат, че това са едни сложни методологии за изследване на литературни факти от миналото и т.н. Но пък онзи, който познава Михаил Неделчев, знае много добре, че това няма да е такава теория на литературната история. Тя отново ще бъде, изречено най-кратко, „страстна теория“. Теория, която се заявява ясно и разбираемо, като често влиза в полемика със свои предходници. Тази полемика е доста толерантна и все пак наистина е категорична. Например проф. Неделчев казва за една от тезите на проф. Боян Ничев, че е абсолютно погрешна. И после обяснява защо е погрешна. Това е едновременно кураж, който се крепи върху подготовка и знания, но и страст към правенето на една честна литературна история.

Затова тази книга предлага няколко равнища на удоволствие. Първото удоволствие вече го казах и на него няма да се спирам повече – става дума за страстта. Но второто удоволствие идва от новаторските понятия, които ни дават възможност да говорим по различен начин за литературната история. При Михаил Неделчев, забележете, теорията не изпреварва историята, а обратно. Той е натрупал доста факти и познания, затова не просто илюстрира с тях своите теоретични тези, а надгражда своята теория чрез конкретни исторически примери. Когато говори за литературноисторическата реконструкция, той, от една страна, избягва строго теоретичното ѝ постулиране, но от друга, демонстрира изключителното умение да я обясни почти формулно.

Но нека да опитам да обясня какво е литературноисторическа реконструкция, защото вероятно 90% от присъстващите се чудят в момента за какво говоря. Тази идея е пряко свързана с темата за прекъснатостта и непрекъснатостта на историята. Михаил Неделчев има цяла книга, посветена на литературноисторическата реконструкция, която ще чуете преразказана от мен в две изречения.

И така, представете си как протича историята – трупат се литературни факти, пишат се творби и се издават книги, един автор се влияе от друг, после идва трети и т.н. Историческото време тече и сякаш не спира. Всъщност това е според фалшивия литературноисторически разказ. Той е линеен и именно него Михаил Неделчев общо взето презира. Защо го презира? Защото този разказ всъщност е сляп за прекъсванията и пропаданията, за спирането на времето и за късането на връзката между явленията, а това е толкова очевидно, че чак е срамно, че досега не сме ги забелязвали, а сме се опитвали да пишем плавно свързана литературна история на приемствеността. Разбира се, това е фалшива приемственост с фалшиви причинно-следствени или генеалогически вериги. Последната идеологическа верига, например, която се опитваше да обясни почти цялата българска поезия, е Ботев – Смирненски – Вапцаров, т.е. това е т. нар. революционна традиция на българската поезия. Можем да дадем за пример редица други подобни изобретения. Това са фалшиви идеологически конструкти. Аз давам за пример най-ярката спекулация, за да илюстрирам по-лесно проблема. Но има и редица други примери, които изглеждат далеч по-невинно и неидеологически, въпреки че пак в същността си са такива.

Но какво прави Михаил Неделчев? Той казва, че всъщност има едни забравени или пренебрегнати писатели, както и техни произведения, които са пропаднали в историческия разказ, укрити са и сякаш ги няма. В тези хиатуси на историята се оказва, че има творби, писатели и събития, които са останали недопрочетени. Автори, които като че ли са изчезнали, но всъщност функционират като подмолно влиятелни персони. Те може да са тайните начала на нови направления или бръчки от прокъсани литературноисторически вериги. Всъщност литературният историк, ако е реконструктивист като Михаил Неделчев, прави точно това – съгражда реконструктивистки литературноисторически сюжет, чрез който възвръща тези имена и възстановява тяхното присъствие в литературата. Ясно е, че прекъсването се е състояло. Някои писатели дори са убити. Други са останали живи, но са потънали в забрава, в непризнание, просто не им се е случило прословутото литературноисторическо утвърждаване. Реконструктивистът прави точно това – чрез своите литературноисторически сюжети отново ги възвръща и по този начин признава прекъсването в историята, и същевременно, чрез реконструктивизма си, прави тази история отново непрекъсната, единна. Това е филигранна идея, защитена от Михаил Неделчев и преразказана от мен не в две, а в двайсет и пет изречения.